

Böyük alim və hörmətli şeyx

Məhəmməd Saleh əl-Useymin

Allah onu, valideynlərini və müsəlmanları bağışlasın

Allah yoluna dəvət

haqqında risalə

Mərhəmətli və rəhmli Allahın adı ilə

Müqəddimə¹

Həmd Allaha məxsusdur. Biz Ona həmd edirik, Ondan kömək və bağışlanma diləyir və Ona tövbə edirik. Nəfslərimizin şərindən və pis əməllərimizdən Allaha sığınırıq. Allah kimə hidayət verərsə onu doğru yoldan azdıran, kimi azdırsa onu doğru yola yönəldən tapılmaz. Mən şahidlik edirəm ki, Allahdan başqa ibadətə haqqı olan məbud yoxdur, O tək və şəriksizdir. Həmçinin şahidlik edirəm ki, Muhəmməd Onun qulu və elçisidir. Allahın ona, ailəsinə, əshabələrinə və onların yolunu qiyamət gününə qədər yaxşı şəkildə davam etdirənlərə salavatı və salamı olsun.

Və sonra:

Həqiqətən də, Allah təalanın yoluna dəvət, əzəmətli və yüksək mərtəbədədir. Çünki o, Allahın yaratdıqları arasından seçdiyi çox möhtərəm rəsulların və haqqın öyrənilməsində, bu öyrənilənə əməldə və dəvətdə onların davamçıları olan rəşidi xəlifələrin məqamıdır. Biz var gücümüzlə ona yetişməyə çalışmalıyıq. Bütün səylərimiz isə, layiqli şəkildə yəni, bu əməli yalnız Allaha məxsus etməklə və Allahın rəsuluna (*Ona Allahın salavatı və salamı olsun*) təbəçilik göstərməklə olmalıdır ki, o, şükürlü və məqbul sayılsın.

Həmin məqam haqqında deyiləcək sözləri aşağıdakı fəsillər üzrə tərtib etdim:

Birinci fəsil: Allahın yoluna dəvətin vacibliyi və onun fəzilətinin bəyanı.

İkinci fəsil: Allah yoluna dəvətin vasitələri və onların necə olması.

Üçüncü fəsil: Allah təalanın yoluna dəvətin münasib məqamları.

Dördüncü fəsil: Dəvətçidə olması gərəkən vəsflər və əməllər.

Beşinci fəsil: Dəvətin uğurlu olması üçün gərəkən səbəblər.

Allah müvəffəq edəndir.

Müəllif

¹ Şeyx (Allah ona rəhmət etsin) bu risaləni Mədinə şəhərindəki İslam universitetində 1397-ci hicri ili Səfər ayının 24-dən 29-una kimi davam edən “Dəvətin istiqaməti və dəvətçilərin hazırlığı” başlığı altında keçirilən beynəlxalq konfransdakı çıxışı münasibəti ilə qələmə almışdı.

Birinci fəsil

Allah yoluna dəvətin vacibliyi və onun fəzilətinin bəyanı

Allah yoluna dəvət xeyir və haqq çağırışıdır. Çünki o, ədalətə və yaxşılığa səsləyir. O, sağlam fitrətlərin tələblərinə, saf dərrakələrin yaxşı bildiyinə və pak nəfsin əsaslandığına dəvətdir.

O, Allah təalaya iman gətirməyə və hər bir düzgün əqidəyə dəvətdir. Qəlb ona arxayın olur. Sinə onunla genişlənir. O, Allahın rübubiyyətində, üluhiyyətində, ad və sifətlərində tövhidinə dəvətdir. Həmçinin o, pak Allahın rübubiyyətində tək və şəriksiz olmasının yəqinliyinə dəvətdir. Belə ki, bu kainatda mütləq şəkildə tək Allahdan başqa yaradan, işlərə tədbir tökən və onları həll edən yoxdur. Bu yəqinliklə qəlblərin Allahdan qeyrisindən asılılığı kəsilir. Qulun qorxusu, ümidi və təvəkkülü yalnız izzət və cəlal sahibi Allaha məxsus olur. O yəqin olmağa çağırır ki, qədərər barəsində əmr verməkdə və şəriətlər nazil etməkdə nə qullar üzərində, nə də onların arasında tək Allahdan başqa hökm verən yoxdur. Bu yəqinliklə Allahın şəriətindən kənar hökümlərə üz tutulmur. Allahın və Onun Rəsulunun hökmünə zidd olan hər bir hökm tərək edilir. Çünki, onlara zidd olan bütün hökümlər zülm və batil, nəticəsi isə, ölkələrin və insanların fəsada uğramasıdır. Allah təalə buyurur:

{ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ }

"Qəti inanan bir camaat üçün Allahdan daha yaxşı hökm verən kim ola bilər?" (*əl-Maida*, 50).

Bu yəqinliyi əldə etdikdə qullar Allahın şəriət hökümlərinə boyun əyir, istəklərinə uyğun və ya zidd olmasına baxmayaraq bu əmrləri Allahın istəyinə müvafiq şəkildə yerinə yetirirlər. Onlar Allahın qədər barəsində verdiyi hökümlərə də boyun əyirlər. Qəza-qədər hökmləri onlara da keçərlidir və onlar könüllü, yaxud məcburi şəkildə buna təslim olmalıdırlar. Allah buyurur:

{ أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْتَغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ }

"Necə ola bilər ki, onlar Allahın dinindən başqa bir din axtarsınlar? Halbuki göylərdə və yerdə olanlar istər-istəməz Ona təslim olmuşlar və Onun hüzuruna qayıdacaqlar." (*Ali İmran*, 83).

Allah yoluna dəvət, vahid Allaha iman və yəqinliklə ibadət etməyə çağırışıdır. Belə ki, Ondan başqa heç kəs, nə mələyin, nə peyğəmbərin, nə övliyanın, nə də digərinin ibadət edilməyə haqqı çatmır. Allah vahid yaradan olduğu üçün, Onun tək məbud olması da vacibdir.

Allah yoluna dəvət, Quranda və Rəsulullahın ۱۲ Sünnesində öz təsdiqini tapmış Allahın bütün ad və sifətlərinə qəti iman gətirməyə çağırışıdır. Bu sifətlərin hamısı Allahın həqiqi və Ona layiq şəkildə təsdiqini tapmış sifətləridir. Onları təhrif və inkar etmədən, keyfiyyət vermədən və bənzətmədən təsdiqləmək lazımdır. Uca Allah buyurur:

{ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ }

"Onun heç bir bənzəri yoxdur. O, Eşidəndir, Görəndir." (*əş-Şura, 11*).

Allah yoluna dəvət, doğru yola tabeçilik göstərməyə çağırışdır. Bu, Allahın nemət olaraq bəxş etdiyi peyğəmbərlərin, sidq ürəkdən inananların, şəhidlərin və əməlisalehlərin yoludur. Bu, qulları üçün təyin etdiyi Allah yoludur. Bu yol onları Allaha aparır, onların dini və dünyəvi işlərini islah edir.

Bu tabeçiliklə, bir-birilərini zəlalətdə ittiham edən bidətçilərin yolları bağlanır. Belələrinin nəfsi istəkləri onları Allahın dinindən uzaqlaşdırır və nəticədə hamiləri olan Allahın əmr etmədiyi işlərin ardınca gedirlər. Allah təala buyurur:

{ وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ }

"Bu, mənim doğru yolumdur, onu tutub gedin. Başqa yollara uymayın. Çünki, o yollar sizi Allahın yolundan uzaqlaşdırar. Allah bunları sizə tövsiyə etmişdir ki, bəlkə pis əməllərdən çəkinəsiniz." (*əl-Ənam, 153*).

Onlar Allahın qadağan etdiyi təfriqçiliyə varırlar. Halbuki, pak olan Allah buyurur:

{ شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ }

"Allah Nuha tövsiyə etdiyini, sənə vəhy etdiyimizi, İbrahimə, Musaya və İsaya tövsiyə etdiyimizi sizin üçün də dində qanuni etdi: "Dinə doğru-düzgün etiqad edin və onda bölünüb firqə-firqə olmayın!" (*əş-Şura, 13*).

Allah təalanın yoluna dəvət yüksək əxlaq, yaxşı əməllər, hüquqların qorunmasına və hər bir haqq sahibinin haqqının layiqincə verilməsi ilə insanlar arasında ədalətin bərqərarına çağırışdır. Bu üsulla möminlər arasında qardaşlıq və sevgi gerçəkləşir, pak və uca Allahın şəriəti çərçivəsində tam əmin-amanlıq və kamil nizam-intizam əldə edilir. Bütün mənfi əxlaqi keyfiyyətlər, pis əməllər, dinə zidd qayda-qanunlardan və batil inanclardan qaynaqlanan cahiliyyət adət-ənənələri yoxa çıxır. Mənfi keyfiyyətlərə əsaslanan, bunların təbliğatını aparan və Allahın qullarını Onun yolundan döndərmək istəyən kəslərin hamısı alçalmış olur.

Bu və digər işlərə, yaxud da məsləhət bilinən və ya fitnə fəsaddan qoruyan çoxsaylı səbəblərə görə İslam dinində Allah yoluna dəvət etməyin yüksək məqamı vardır. Onun icraçıları möhtərəm rəsulların bu əməldə varisləridir. Onu əmr edən və fəzilətini bəyan edən dəlillər Quran və Sünnədə varid olmuşdur.

Allah təala Öz Rəsuluna p buyurur:

{ لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُسْتَقِيمٍ }

"Biz hər ümmət üçün onun yerinə yetirə biləcəyi bir şəriət müəyyən etdik. Qoy onlar bu işdə sənənlə höcətləşməsinlər. Sən onları Rəbbinə ibadət etməyə dəvət et. Həqiqətən, sən ən doğru bir yoldasan." (*əl-Həcc, 67*).

Başqa ayədə buyurulur:

{ وَلَا يَصُدُّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ }

"Allahın ayələri sənə nazil edildikdən sonra muğayat ol ki, onlar səni bu ayələrdən döndərməsinlər. Sən Rəbbinə dəvət et və müşriklərdən olma!" (*əl-Qəsəs*, 87).

Pak Allah buyurur:

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ { كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعْبًا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى لَفُضِّي بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ فَلِذَلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ

"Allah Nuha tövsiyə etdiyini, sənə vəhy etdiyimizi, İbrahimə, Musaya və İsayə tövsiyə etdiyimizi sizin üçün də dində qanun etdi: "Dinə doğru-düzgün etiqad edin və onda bölünüb firqə-firqə olmayın!" Sənin dəvət etdiyin tövhid müşriklərə ağır gəldi. Allah istədiyi kəsi Özü üçün seçər və Ona üz tutanı Özünə tərəf yönəldər. Onlara məhz elm gəldikdən sonra, öz aralarındakı paxıllıq ucbatından, ixtilafa düşdülər. Əgər Rəbbindən, müəyyən bir vaxtadək söz verilmiş olmasaydı, onların arasında artıq hökm çıxarmış olardı. Onlardan sonra Kitaba varis olanlar da onun barəsində anlaşılmaz bir şübhə içindədirlər. Buna görə də sən dəvət et və sənə əmr olunduğu kimi düz yolla get. Onların nəfslərinin istəyinə uyma və de: "Mən Allahın nazil etdiyi Kitaba iman gətirdim. Mənə sizin aranızda ədalətli olmaq əmr edilmişdir." (*əş-Şura*, 13-15).

Allah təala buyurur:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا { مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Qoy sizin içərinizdən xeyrə çağıran, yaxşı işlər görməyi buyuran və pis əməlləri qadağan edən bir camaat çıxsın. Məhz onlar nicata qovuşanlardır. Özlərinə aydın dəlillər gəldikdən sonra firqələrə ayrılıb ixtilaf edənlər kimi olmayın. Onları böyük bir əzab gözləyir." (*Ali İmran*, 104-105).

Başqa bir ayədə buyurulur:

{ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ }

"İnsanları Allaha tərəf çağıran, yaxşı iş görən və: "Həqiqətən, mən müsəlmanlardanam!" – deyən kəsdən daha gözəl söz deyən kim ola bilər?" (*Fussilat*, 33).

İki Səhihdə² İbn Abbasın τ nəql etdiyi hədisdə Peyğəmbər ρ Muazı τ Yəmənə göndərmiş və əmr etmişdir ki, oradakı insanları İslama, namaza və zəkata dəvət etsin.³

Səhl ibn Səddən τ rəvayət olunur ki, Peyğəmbər ρ Xeybər döyüşü günü Əli ibn Əbu Talibə τ buyurmuşdu: "Onların ərazisinə arxayın yaxınlaş. Sonra onları İslama dəvət et və üzərlərində

² Yəni, imam əl-Buxarinin və Muslimin "Səhih" adlı əsərlərində rəvayət edilmişdir.

³ əl-Buxari, Zəkat kitabı, Varlılardan zəkat yığmaq babında, 1496 nömrəli, Muslim isə, İman kitabı, İki şahadətə və İslam qayda-qanunlarına çağırış babında, 19 -cu hədisdə rəvayət etmişdi.

olan Allahın haqqını xəbər ver. Allaha and olsun ki, sənin vasitənlə Allahın bir kişiyə hidayət verməsi sənin üçün qırmızı dəvələrdən xeyirlidir."⁴ Səhihliyi üzərində ittifaq edilib.

Təmmim ibn Ovs əd-Dari τ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ρ buyurmuşdur: *"Din nəsihətdir". Biz: Kimin üçün, ey Allahın Elçisi? – dedik. O buyurdu: "Allah üçündür. Onun Kitabı və Rəsulu üçündür. Həmçinin müsəlmanların başçıları və rəiyyətləri üçündür."*⁵ Muslim rəvayət etmişdir.

Allah təalanın yoluna dəvət etmək pak Allah üçün nəsihətdən sayılır. Əbu Hureyra τ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ρ buyurmuşdur: *"Kim bir nəfəri hidayətə dəvət edərsə, ona dəvət edilənin edəcəyi savablar qədər yazılar. Bu, dəvət edilənin savablarından azalmamaq şərti ilə baş verər. Kim də zəlalətə dəvət edərsə, ona dəvət edilənin edəcəyi günahlar qədər yazılar. Bu, onların günahları azalmamaq şərti ilə baş verər."*⁶ Muslim rəvayət etmişdir.

Bu ayə və hədislər uca Allahın yoluna dəvət etməyin vacibliyinə və onun fəzilətinə dəlalət edir. Çünki, o özündə Allahın şəriətini təbliğ etmək və qorumaq, insanların həyatı, axirəti, dinləri və dünyaları üçün böyük mənfəətlər daşımaq və şərləri onlardan uzaqlaşdırmaq kimi məqsədləri ehtiva edir. Bütün bu sadalananlara onları qəbul etdikdən və onlara müvafiq əməl etdikdən sonra nail olmaq olar. Allah müvəffəqiyyət verəndir.

⁴ əl-Buxari Cihad və Sira kitabı, Kişinin əli ilə kiminsə hidayətə gəlməsinin fəziləti babında 3009 nömrəli, Muslim isə, Səhabələrin fəziləti kitabı, Əli ibn Əbu Talibin fəziləti babında 2406-cı hədisdə rəvayət etmişdi.

⁵ Muslim İman kitabı, Dinin nəsihətdən olması babı, 55-ci hədisdə rəvayət etmişdir.

⁶ Muslim Elm kitabı, Kim yaxşı və pis yol qoyub gedirsə... 2674 - cü hədsdə rəvayət etmişdir.

İkinci fəsil

Allah yoluna dəvətin vasitələri və onların necə olması

Mən dəvətin vasitələri dedikdə dəvətçinin çatdıracaqlarını yaymaq üçün tutacağı yolları nəzərdə tuturam. Onlar üç növdür və hər bir növün özünə məxsus cəhəti var.

Birinci növ: Birbaşa danışmaq.

Yəni, dəvətçinin dəvət olunan adamlarla üzbə-üz danışması. Bu halda onlara dəvət edildiklərinin həqiqət olduğunu, üstünlüklərini, müşahidə edilən və vəd olunan gözəl səmərələrini açıqlamalıdır. Bu növün digər növlərdən fərqi, dəvətçinin dəvət olunanların üzlərindən onlara deyilənləri qəbul etmələrini və könüllərinin açılmasını seçə bilməsidir. Bununla da o, həmin adamların hallarına uyğun ünsiyyət qura bilir. Onlarla dialoqa girərkən artıq vəziyyəti düzgün qiymətləndirir ki, dediklərini qəbul etsinlər və qane olsunlar. Bu növ çox vaxt təsir baxımından sonrakı növlərdən daha effektiv olur.

İkinci növ: Birbaşa olmayan danışmaq.

Necə ki, bunu radio vasitəsi ilə etmək mümkündür. Bu növün fərqi onun özündən əvvəlki növdən daha geniş və əhatəli olmasıdır. Çünki, onun vasitəsi ilə üzbə-üz ünsiyyət qurulması mümkün olmayan adamlarla da əlaqə qurulur.

Üçüncü növ: Yazı yolu ilə.

Qəzet, jurnal və sairə münasib üsullarla yazmaq və nəşr etmək. Bu növün digərlərindən fərqi dəvət edilən adamın yazını təkrar şəkildə oxumaqla onu dərk etməsi, onun üstünlüklərini və səmərələrini diqqətlə nəzərdən keçirə bilməsidir.

Allah yoluna dəvətin necə olmasına gəlincə, mən burada qarşı tərəfə nə cür müraciət ediləcəyini demək istəyirəm ki, bu üç cür olur.

Birincisi: Dəvət edilənin xeyrə nail olmağa və onu qəbul etməyə meylli olub, məsələlərdən bixəbər olması. Belə insanı sadəcə dəvət etmək kifayətdir. Məsələn demək ki, bunu et, bu Allahın və Onun Rəsulunun əmr etdiklərindəndir. Yaxud bunu etmə, çünki bu, Allahın və Onun Rəsulunun qadağan etdiklərindəndir. Belə insan xeyrə nail olmağa və onu qəbul etməyə meylli olduğu üçün deyiləni məqbul sayaraq itaət edəcəkdir.

İkincisi: Dəvət edilən adamın xeyirə nail olmağa, onu qəbul etməyə zəiflik və tənbellik göstərməsi, şərx isə meylli olmasıdır. Beləsini sadəcə dəvət etmək kifayət deyildir. Əksinə xeyrə və itaətə həvəsləndirməklə, onların üstünlüklərini açıqlamaqla, yaxşı sonluğu bəlli etməklə, tərifləyiq aqibətdən misallar çəkməklə, şərhdən və itaətsizlikdən xəbərdar etməklə, günahları bəyan etməklə, onların pis nəticələrini söyləməklə, itaətdən çıxanları gözləyən acı aqibətə bu ayədəki kimi:

{ تَمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ أَصَاؤُوا السَّوْأَىٰ أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ }

"Sonra isə Allahın ayələrini yalan sayıb onlara lağlağı etməklə pislik göstərənlərin nəsibi lap yaman oldu." (ər-Rum, 10) – misallar çəkməklə dəvətə gözəl bir möizə də əlavə etmək zəruridir.

Üçüncüsü: Dəvət olunanın xeyirdən üz çevirməsi, şəri müdafiə etməsi və bu işində ısrarlı olması. Bu kəsi sadəcə dəvət etmək və möizə söyləmək kifayət etmir. Gərək bu deyilənlərə gözəl şəkildə aparılacaq mübahisə də əlavə edilsin. Dəvətçi mübahisəni və haqqın bəyan edilməsini gözəl şəkildə etməlidir ki, əks tərəfin iddiasını rədd etsin və onun yolunun batıllığını göstərə bilsin. Yuxarıda sadalanan üç halın hamısına Allah təalanın bu ayəsində işarə edilir. O buyurur:

{ ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ }

"İnsanları Rəbbinin yoluna hikmətlə, gözəl öyüd-nəsihətlə dəvət et və onlarla ən gözəl tərzdə mübahisə et." (ən-Nəhl, 125).

Şeyxülislam İbn Teymiyyə (Allah ona rəhmət etsin) demişdir: *"İnsanlar üç qismə bölünürlər. Ya haqqı etiraf edib onu qəbul edən, beləsi hikmət sahibidir. Ya haqqı etiraf edib ona uyğun əməl etməyən, beləsinə əməl edincəyə qədər möizə edilir. Ya da haqqı etiraf etməyən, beləsi ilə gözəl şəkildə mübahisə edilir. Mübahisə zamanı qəzəblənmə halları baş verdiyi üçün, onu gözəl şəkildə etdikdə mümkün qədər fayda hasil ola bilər. Bu təcavüzkarı dəf etməyə bənzəyir."* (əl-Fətəvə, 2/45)

Əgər gözəl şəkildə aparılan mübahisədən sonra dəvət olunan şəxs ədalət yolu tutmazsa, haqqı etiraf etməzsə və ona tabe olmazsa, dördüncü hala keçməliyik.

Dördüncüsü: Bu hala, Allah təalanın aşağıdakı ayəsi işarə edir:

{ وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ }

"İçərilərindən zülm edənlər istisna olmaqla Kitab əhli ilə ən gözəl tərzdə mübahisə edin." (əl-Ənkəbut, 46)

İbn Kəsir (Allah ona rəhmət etsin) ayədəki "zülm edənlər" sözünü açıqlayaraq demişdir: *"Onlar haqdan üz çevirənlər, aydın sübutları qulaq ardına vuranlar, inadkarlıq və təkəbbürlük edənlərdir. Belə olduqda, onlarla mübahisədən mübarizəyə keçərək qarşıları alınır."*

Bu dördüncü hal fərdi insanların deyil, əsasən hökumət nümayəndələrinin öhdəsinə düşür. Çünki, səlahiyyəti çatmayan insanın belə bir əməli çoxlu zərər və böyük fitnə-fəsadla nəticələnən xaos əmələ gətirir.

Bu, müraciət edilən tərəfin vəziyyətini qiymətləndirərək yəni, onun deyilənləri qəbul və ya rədd etməsindən asılı olaraq dəvətin necə aparılması idi.

Aparılacaq dəvətin necə tərtib olunmasına gəlincə burada ən mühüm olan önə çəkilməli və növbəti mərhələyə giriş mahiyyəti daşıyan başlıqlara yer verilməlidir. Daha sonra dəvət olunanla birgə, mərhələ-mərhələ addımlamaq lazımdır.

Buna misal:

Yaradanın varlığını inkar edən kəsi Onun varlığını təsdiqləməyə, Ona ibadət etməyə və Peyğəmbərinə ρ tabe olmağa dəvət etmək istəsək, əvvəlcə ona Yaradanın varlığını sübut etməliyik. Bunun üçün əqli dəlillərdən istifadə etməli və Yaradanın varlığını ona hiss etdirəcək misallar çəkməliyik. Bu, Allahın tək və şəriksiz yaradan olduğunu təsdiq və etiraf edənə qədər davam etməlidir.

Sonra onunla növbəti, Allahın üluhiyyətinin isbatı və Ona ibadətin vacib olması mərhələsinə keçid alırıq. Çünki, Onun rübubiyyətinin təsdiqi üluhiyyətinin təsdiqini də zəruri edir. Pak olan Allah Quranın çoxsaylı ayələrində məhz bu tərtibi qoymuşdur. O buyurur:

{ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ }

“Ey insanlar! Sizi və sizdən əvvəlkiləri yaratmış Rəbbinizə ibadət edin...” (*əl-Bəqərə, 21*).

Uca Allah yaratmayan birinin Ona şərik qoşulmasına etiraz edərək buyurur:

{ أَيْشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئاً وَهُمْ يُخْلَقُونَ }

“Məgər (bu Adəm övladı) heç bir şey yaratmağa qadir olmayıb özləri yaradılanımı (bütələri Allaha) şərik qoşarlar?” (*əl-Əraf, 191*).

Digər ayədə buyurulur:

{ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئاً وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ ضَرّاً وَلَا نَفْعاً وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتاً وَلَا حَيَاةً وَلَا تُشْوَرُ }

“Onu qoyub heç bir şey yarada bilməyən, əksinə, özləri yaradılan, özlərinə nə bir zərər, nə də bir xeyir verə bilən, diriltməyə, öldürməyə, həyat verməyə və (öldəndən sonra qiyamət gününü) yenidən diriltməyə gücləri çatmayanları (bütələri) özlərinə tanrılar qəbul etdilər.” (*əl-Furqan, 3*).

Sonra ibadətə aparan yolun isbatı və bu yolu tutmağın vacibliyi mərhələsinə keçid alırıq. Bu, uca Allahın insanlara göndərdiyi və ayətləri ilə gücləndirdiyi peyğəmbərlərin yoludur. Onlar insanlara fayda verəcək qeybi məsələləri öyrədir və izzət sahibi Allaha necə ibadət edilməsini bəyan edirlər. Çünki, ibadət uca Allahın haqqıdır. O bunu razı qaldığı şəkildə qullarına vacib etmişdir. Onlar bunu yalnız peyğəmbərlərin vasitəsilə öyrənə bilirlər. Əgər dəvət edilən şəxs Allaha ibadətdə müəyyən bir yolu tutmağın zəruriliyini yəni, yalnız peyğəmbərlər vasitəsi ilə biliyin əldə edilməsini təsdiqləyərsə, onunla xüsusi mərhələyə keçilməlidir. Bu, tabeçilik göstəriləcək konkret bir peyğəmbərin yolu olmalıdır ki, o da Qureyş qəbiləsindən və Həşimi nəslindən olub, bütün insanlara göndərilmiş Abdullanın oğlu Muhəmməddir ρ . Biz dəvət edilən şəxsə dəlil olan ayələri göstəririk. Ona iman gətirmək öncəki peyğəmbərlərə də iman gətirməyi özündə ehtiva edir. Bunun əksi bunu ehtiva etmir (*yəni, əvvəlki peyğəmbərlərə iman gətirmək ona iman gətirməyi ehtiva etmir*). Əgər həmin şəxs bunu iqrar edərsə, onunla birgə Peyğəmbərin ρ gətirdiyi şəriətin təfsilatına keçid alınar ki, onları da təsdiqləsin və əməl etsin. Burada da ən mühüm olandan başlanılır. Məsələn, namazdan, sonra zəkatdan və sairə.

Üçüncü fəsil

Allah təalanın yoluna dəvətin münasib məqamları

Uca Allahın yoluna dəvətin münasib məqamları dedikdə müxtəlif sahələri nəzərdə tuturuq. Çünki Allahın yoluna dəvətin xüsusi bir sahəsi yoxdur. Əksinə çoxsaylı sahələri vardır.

1. Müəyyən adamlara şəxsən edilən zənglər. Burada dəvətçi ikinci fəsildə vurğulanan müraciətə və tərtibata əsasən uca Allahın yoluna dəvət edir.

2. İctimai yerlərdə, məscidlərdə, toplantılarda, həcc mövsümündə, qruplarda, çayxanalarda, yeməxanalarda və s. bu kimi toplantı yerlərində məsləhət bilindiği və ehtiyac doğurduğu qədər dəvət edilməlidir. Buna görə də Peyğəmbər p qəbilələrin mövsüm toplantılarına və bazarlarına gedərək onları izzət sahibi Allahın yoluna dəvət edirdi.

İmam Əhməd (*Allah ona rəhmət etsin*) Rabiə ibn İbad əd-Deylidən τ rəvayət etdiyi hədisdə o demişdir: *"Peyğəmbəri p Zilməcaz adlı bazarda gördüm. O deyirdi: "Ey insanlar! Lə iləhə illəllah deyini ki, nicat tapasız."*⁷

Cabirin τ hədisində rəvayət edilir ki, Peyğəmbər p insanlara üz tutaraq deyirdi: *"Qureys qəbiləsi izzət və cəlal sahibi Allahın kəlamını təbliğ etməyimə mane olur, mənə öz tayfasının yanına aparən bir adam varmı?"*⁸ İbn Kəsir demişdir: Bu hədisi dörd sünnə alimləri rəvayət etmiş və Ət-Tirmizi rəvayətin həsən səhih olduğunu demişdir.

İbn İshaq deyir: "Peyğəmbər p bu cür edərdi. İnsanlar mövsümlə əlaqədar toplaşdıqları zaman onların yanına gələrək qəbilələri izzət sahibi Allahın yoluna dəvət edirdi. Peyğəmbər p adamları İslama çağırır, özünü və gətirdiyi hidayəti və rəhməti onlara təqdim edirdi. Məkkəyə gələn hər bir adlı sanlı ərəb haqqında eşitdikdən sonra Peyğəmbər p onun yanına gəlir və onu Allahın yoluna dəvət edərək bildiklərini ona deyirdi.

3. İnstitutlar, məktəblər, universitetlər kimi təhsil ocaqlarında mühazirələr, yığıncaqlar və ya xüsusi dərslər vasitəsilə Allahın yoluna dəvət etmək. Dinində ixləsli olan müəllim keçdiyi dərslər zamanı öz sözləri, yaxud ibadəti və səmimi davranışları və s. ilə uca Allahın yoluna dəvət edə bilər. Həqiqətən müəllim, şagird və tələbələri üçün nümunədir. Onun əməlləri və əxlaqı tələbələrin zehninə həkk olunaraq onların əməlində və əxlaqında təzahür edir.

⁷ İmam Əhməd "əl-Müsnəd" (3/492) əsərində rəvayət etmişdir.

⁸ Onu Ət-Tirmizi "Quranın fəzilətləri" fəslə, "Peyğəmbərin (Ona Allahın salavatı və salamı olsun) qiraətinin necə olması barədə nəql olunan" bölümü, 925 nömrəli, Ən-Nəşai, "Həccin qaydaları" fəslə, "Kəbənin tikilişi" bölümü, 2901 nömrəli, Əbu Davud "əs-Sünnə" fəslə, "Quran barədə" bölümü, 4734 nömrəli, İbn Məcə isə, müqəddiminin "Cəhmiyyələrin inkar etdikləri" bölümü, 201 nömrəli hədisdə rəvayət etmişdir.

Dəvətçidə olması zəruri sayılan vəsflər və əməllər.

Dəvətçi, çox əhəmiyyətli idarəçi vəzifəsindədir. Bu səbəbdən o, işini layiqincə qiymətləndirməli və etina göstərməlidir. Bu vəzifəni ləyaqətlə icra etmək üçün aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

1. Əməlini səmimi (*ixlaslı*) şəkildə uca Allah üçün etmək. Onun dəvət etməkdə məqsədi Allaha yaxınlıq, Onun dininə köməklik, qullarını cəhalət və asilik zülmətindən elm və itaət nuruna çıxartmaqla onları islah etmək olmalıdır. Həmçinin onun dəvəti Allaha və dininə məhəbbətdən, bütün bəşəriyyətə xeyir verəcək sevgidən qaynaqlanmalıdır. Güclü iradə, əzmkarlıq və Allaha etimadla birgə aparılan səmimi (*ixlaslı*) dəvət mütləq şəkildə öz təsirini göstərməli və nəticəsini verməlidir. Musanın u hekayətinə diqqət yetir. Bayram günü günorta vaxtı camaatın və ona tələ quran lovğa, təkəbbürlü və qüvvətli Fironun önünə çıxdı və dedi:

{ قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَىٰ }

“Vay sizin halınıza! Allaha iftira yaxmayın, yoxsa O sizi əzabla məhv edər. İftira yaxan naümid olar.” (*Taha*, 61). Bu söz nə etdi? Dərhal qarşı tərəfi ixtilafa salıb, birliyini parçaladı.

{ فَتَنَّا عُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ }

“Onlar öz aralarında öz işləri barədə mübahisə etdilər...”. (*Taha*, 62).

Çəkişmə, məğlubiyyətin və gücdən düşmənin ən başlıca səbəbidir. Pak və nöqsansız Allah buyurur:

{ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ }

“Bir-birinizlə çəkişməyin, yoxsa qorxub zəifləyər və gücdən düşərsiniz.” (*əl-Ənfal*, 46).

Dəvətçinin uğur və savab qazanması üçün öz dəvətini uca Allah üçün səmimi (*ixlaslı*) etməsi çox mühümdür. Əgər o, bununla özünü insanlara göstərmək və ya mal-dövlət, ad-san, başçılıq kimi dünya mənfəətlərini əldə etmək istəyərsə, əməli puç, səmərəsi isə az olar. Uca Allah buyurur:

{ مَن كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ }

“Kim dünyanı və onun bərbəzəyini istəyirsə, Biz ona əməllərinin əvəzini elə orada (*dünyada*) verərik. Onların dünyadakı mükafatları əsla azaldılmaz. Belələrinin axirətdə atəşdən başqa heç bir payı yoxdur. Onların dünyada gördükləri işlər puç olar və bütün əməlləri boşa çıxar!” (*Hud*, 15, 16).

Əbu Hureyra r Peyğəmbərin r bu sözlərini eşitdiyini deyir: *“Qiyamət günü hamıdan əvvəl haqq-hesaba çəkiləcək insanlardan biri də elm öyrənən, öyrədən və Quranı oxuyan adamdır. Onu gətirdikdən sonra verilən nemətlər yadına salınacaq və o da bunları xatırlayacaqdır. Allah ona buyuracaq: Bunlara müqabil nə etdin? O deyəcək: Elm öyrəndim və öyrətdim. Sənin üçün Quranı oxudum. O buyuracaq: Yalan danışmışsan. Sən öyrəndin ki, sənə alim desinlər. Quranı oxudun ki,*

sənə qari desinlər. Bu da sənə deyildi. Sonra Allah əmr edəcək ki, onu üzü üstə sürütləyərək Cəhənnəmə atsınlar.” Müslim rəvayət etmişdir.⁹

2. Dəvətçi, uca Allahın yoluna çağırış etdikdə Peyğəmbəri Muhəmmədin ƣ sünnesini və doğru yolunu yaymaq kimi mirasın daşıyıcısı olduğunu etiqad etməlidir. Çünki, bu onun dəvətdə tabeçilik göstərməsinə, səbir etməsinə, əməlinə görə savab istəməsinə və ayədə vurğulananlardan olmasına səbəbdır. Uca Allah buyurur:

{ قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي }

“De: “Bu mənim yolumdur. Mən və mənə tabe olan (möminlər) açıq-aşkar bir dəlillə (insanları) Allaha çağırıraq...” (Yusuf, 108).

3. Dəvətçi Allah tələnin yoluna dəvətində möhkəm dayanmalı, çətinliklərdən sarsılmayaraq sabitqədəm olmalı və məyusluq onu çökdürməməlidir. Axı o, tutduğu yolun düzgünlüyünə və yaxşı nəticəyə doğru getdiyinə əmindir. O həmçinin iki mükafata, onların artmasına, haqqı bəyan etməsinə, saf (ixlaslı) niyyətə görə verilən axirət savabına, müəyyən müddət keçsə belə dəvəti ilə əməlləri və cəmiyyəti islah etməsinə arxayındır.

4. Dəvətçi səbirli və dözümlü olmalı, insanların verdiyi əziyyətlərə səbir etməlidir. Çünki, bu önəmli işə başlayan hər bir şəxsə şərlı insanlar tərəfindən – nə çoxdur onlar – əziyyət verilməlidir. Onlar söz və əməlləri ilə dəvətçiyə və ya onun dəvətinə zərər yetirməyə çalışırlar. Amma dəvətçi başına gələnləri Muhəmməd peyğəmbərin ƣ və ondan öncə göndərilmiş digər peyğəmbərlərin qarşılaşdığı imtahan kimi qəbul etməlidir. Uca Allah buyurur:

{ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأَوْدُوا حَتَّىٰ آتَاهُم نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّل لِكَلِمَاتِ اللَّهِ }

“Səndən əvvəl də peyğəmbərlər təkzibə məruz qalmışdılar. Lakin onlar təkzib olunduqları və əziyyət verildikləri şeylərə dözdülər. Nəhayət, Bizim köməyimiz onlara yetdi. Allahın sözlərini dəyişə biləcək heç bir kimsə yoxdur!...” (əl-Ənam, 34).

Səbir etmək ali dərəcədir. Qul ona yalnız səbrin acılığını və ağırlığını qaldıracaq səbəblərlə nail ola bilər. Allah buyurur: { إِنَّمَا يُوفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ }

“Yalnız səbr edənlərə haqq-hesabsız mükafat veriləcəkdir!” (əz-Zumər, 10).

Dəvətçi haqqı bəyan etməkdə, dəvət işində, baş verən mübahisədə dözümlü olmalıdır. O, öz müdrikliyi və uzaqqörənliyi ilə seçilməlidir ki, qarşıya qoyulan məqsədə çatı bilsin.

5. Dəvətçi Allah yoluna dəvətində hikmətli olmalıdır. O, vəziyyəti nəzərə alaraq müvafiq üslublardan istifadə etməlidir. Çünki, insanlar fəhm, elm, mülayimlik, kobudluq, haqqa tabeçilik və inadkarlıq baxımından eyni deyillər. Buna görə də hər bir şəxsə fərdi şəkildə yanaşılmalıdır. Bu yolla dəvətçi çağırışının məqbul sayılmasına və ona riayət edilməsinə nail ola bilər. Şübhəsiz ki, onun əməli Allahın yoluna hikmətli çağırış sayılacaq. Qoy o, mülayim təbiətli olsun. Yolunu azmış insanı görəndə onu şeytan üçün meydanda tənha buraxmasın. Əksinə onunla əlaqə saxlayaraq haqqı bəyan etsin. Onu haqqa rəğbətləndirsin. Hidayətdən uzaq olan nə qədər insan vardır ki,

⁹ Müslim bu hədisi İmərət fəsli, Kim riyakarcasına və ya özü haqda eşitdirmək üçün döyüşərsə bölümündə, 1905 rəqəmli hədisdə rəvayət etmişdir.

sonradan izzət sahibi Allah onları doğru yola yönəltmişdir. Həmçinin dəvət olunan şəxsin tapındığı batil inancın inkarı onda haqqa qarşı nifrət və inadkarlığında sərtləşmə əmələ gətirirsə, bunun tərək edilməsi hikmətdən sayılır. Allah da buna istiqamətləndirərək buyurur:

{ وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ }

“Allahdan başqalarına tapınanları söyməyin. Yoxsa onlar da bilmədikləri üzündən Allahı düşməncəsinə söylər. Beləcə, hər bir ümmətə öz əməllərini gözəl göstərdik...” (əl-Ənam, 108). Dəvətçi həmin şəxsə haqqı xatırlatmalı və ona rəğbət oyatmalıdır ki, qəlbən inansın və puç inancından əl çəkməsi asanlaşsın. Axı öyrəşdiyini tərək etmək insana ağır gəlir. Bu heç də asan iş deyil, əksinə güclü müqavimət tələb edir. Uca Allahın içkini haram etməsində göstərdiyi hikmətə bax! İnsanlar içkiyə bağlanmışdılar. Möminlər onun haqqında soruşduqdan sonra mərhələlərlə haram edildi.

Birinci mərhələdə onların sualına belə cavab verildi:

{ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَاعٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا }

“Səndən içki və qumar haqqında sual edənlərə söylə: “Onlarda həm böyük günah, həm də insanlar üçün mənfəətlər vardır. Lakin günahları mənfəətlərindən daha böyükdür!...” (əl-Baqərə, 219). Allah təala mənfəət deyil, mənfəətlər buyurdu. Bununla onda olan və ya ola biləcək bütün mənfəətlər şamil edilmişdir. Onun hər bir mənfəəti isə, daşdığı böyük günahın qarşısında çox kiçikdir. Əslində bu, içkinin həqiqi mahiyyətini aşkara çıxardır. Ayə, öz əməli barəsində düşünən hər bir insanın gələcəkdə içkidən əl çəkməsinə səbəbdir. Onu içmək hələ haram edilməsə də, günahının mənfəətindən böyük olması artıq bəlli olmuşdur. Qeyd olunmalıdır ki, ifadədə içkinin haramlığına bir işarə vardır. Şəriət qaydalarına əsasən nəyin zərəri faydasından çoxdursa, o haram hesab olunur. İnsanlar onun haram ediləcəyini hiss edirdilər. Haramlığı bildirildikdə artıq bu qərarı qəbul etməyə hazırlanmış insanlar onu asanlıqla qəbul etdirlər.

İkinci mərhələdə içkili vəziyyətdə namaza yaxınlaşmaq qadağan edildi. Allah təala buyurur:

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ }

“Ey iman gətirənlər! Sərxoş ikən nə dediyinizi anlamayana qədər namaza yaxınlaşmayın...” (ən-Nisə, 43). Ayəyə əsaslanan insan gündüz və gecə ərzində ən azı beş dəfə içkidən çəkinəcəkdi. Günün müəyyən hissəsində ondan imtina etmək bir növ tam şəkildə çəkinməyə hazırlıq idi.

Üçüncü mərhələdə bütün vaxtlarda və hər bir halda ona qadağa qoyuldu. Bu, içki barədə nazil olan sonuncu ayə idi. Uca Allah buyurur:

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ }

“Ey iman gətirənlər! Şərab da (içki də), qumar da, bütlər də, fal oxları da Şeytan əməlindən olan mürdar bir şeydir. Bunlardan çəkinin ki, bəlkə, nicat tapasınız! Şübhəsiz ki, Şeytan içki və qumarla aranızda ədavət və kin salmaqdan və namaz qılmaqdan ayırmaq istər. Artıq bu işə son qoyacaqsınızmı?” (əl-Maidə, 90, 91).

Haramlığa giriş mahiyyəti daşıyan bu sərlövhələrdən sonra səhabələr içkini asanlıqla tərk etdilər. Pak Allah hikmət və mərhəmət sahibidir.

Bir qrup nümayəndə Peyğəmbərlə ρ zəkat verməyəcəkləri və döyüşməyəcəkləri barədə şərtləşərək siyaziş bağladılar. O, bunu qəbul edərək dedi: **“Gələcəkdə zəkat verəcək və döyüşəcəklər”**.¹⁰ Əbu Davud rəvayət etmişdir.

Buna səbəb imanın qəlbə girdikdən sonra möminə bütün İslam şəriətinə riayət etməyi lazım bilməsidir. İman nə qədər güclü olarsa, onun vacibləri və kamillikləri də bir o qədər tam olar.

6. Dəvətçi insanları dəvət etdiyi Allahın şəriətini bilməlidir. Həmçinin adamları tanımalı, onların elmi səviyyələrindən və əməllərindən agah olmalıdır. O, Allahın yoluna bəsirət və sübutla dəvət etmək üçün Allahın şəriətini bilməlidir. Çünki, bunlarsız onun özü və ya dəvət etdiyi insanlar aza bilirlər. Deyilənlərə riayət etməklə o, uca Allahın ayəsində buyurulanlardan ola bilər. Uca Allah buyurur:

{ قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي }

“De: Bu mənim yolumdur. Mən və mənə tabe olan (möminlər) açıq-aşkar bir dəlillə Allaha çağırıraq...” (Yusif, 108). O bununla dəvətini qoruya və qarşı tərəfə lazımı cavabı verə bilər. Biliksizlikləri (cahillikləri) ucbatından özünə və dəvətinə böyük zərər vuran dəvətçilər heç də az olmayıb. Onların batilin qarşısında məğlub olmasının başlıca səbəbi haqqı az bilmələridir. Buna görə də belə cahilləri dəvət işinə qatmaq olmaz. Necə ki, azyaşlıları döyüşə (cihada) qatmaq olmaz.

Həmçinin dəvətçi dəvət etdiyi insanları tanımalı, onların elmi səviyyələrindən və əməllərindən agah olmalıdır ki, hazırlıqlı olsun və dəvət etdiyi zaman lazımı addımlar atsın. Peyğəmbər ρ Muaz τ adlı səhabəni dəvətçi qismində Yəməne göndərdikdə ona buyurmuşdu: **“Sən, Əhli Kitabdan olan adamların yanına gedəcəksən...”**¹¹ Ötən iki səbəbə görə ona göndərildiyi adamlar barəsində xəbər vermişdir. Əgər dəvətçi dəvət etdiyi insanları tanımırsa, məqsəddən yayına bilər. Çox önəmli məsələni tərk edərək, mühüm olmayan və ya daha böyük əhəmiyyət daşımayan məsələdən başlayar.

7. Dəvətçi yüksək dini və böyük əxlaqi keyfiyyətlərə sahib olmalıdır. Bununla o, elm və əməldə gözəl bir nümunəyə çevrilər. O başqalarına əmr etdiyi itaətləri və ya əfzəllikləri özü də yerinə yetirməli, qadağan etdiyi asiliklərdən və ya rəzil işlərdən çəkinməlidir. Bir işi əmr edib özünün onu yerinə yetirməməsi və ya bir işi qadağan edib özünün onu etməsi dindən sayılmır. Uca Allah buyurur:

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبِرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ }

“Ey iman gətirənlər! Etməyəcəyiniz bir şeyi niyə deyirsiniz? Etməyəcəyiniz bir şeyi demək Allah yanında böyük qəzəbə səbəb olar.” (əs-Saf, 2, 3).

İki Səhihdə və başqa hədis kitablarında Usamə ibn Zeyd adlı səhabə (Allah onların hər ikisindən razı olsun) rəvayət etmişdir ki, Peyğəmbər ρ buyurmuşdur: **“Qiyamət günü bir nəfəri gətirib Cəhənnəmə atacaqlar. Onun bağrısaqları oda töküldükdən sonra o, su quyusunun**

¹⁰ Əbu Davud Xərac, əmirlik və qənimət fəslində, Taifin xəbəri bölümündə 3025 nömrəli hədisdə rəvayət etmişdir.

¹¹ Əl-Buxari, Zəkat fəslı, Varlılardan zəkat yığılması... bölümü, 1496 nömrəli hədisdə rəvayət etmişdir.

ətrafında dövrə vuran uzunqulaq kimi fırlanacaq. Cəhənnəm əhli onun ətrafına toplaşaraq deyəcəklər: Ey filankəs! Bu halın nədir? Axı sən bizə yaxşı işləri görməyi əmr edib, pis işlərdən çəkindirirdin!? O isə belə deyəcək: Mən sizə yaxşı işləri görməyi əmr edir, lakin özüm etmədim. Pis əməllərdən çəkinməyi deyir, amma özüm edirdim.”¹²

Onun özünün əmr etdiklərinə zidd olması və qadağan etdiyi işlərə yol verməsi dinə və ağıla müxalifdir. Uca Allah buyurur:

{ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ }

“Siz insanlara yaxşı işlər görmələrini əmr etdiyiniz halda, özünüzü unudursunuz? Halbuki özünüz kitab oxuyursunuz. Məgər başa düşmürsünüz?” (*əl-Bəqərə, 44*)

Dəvətçinin bir şeyə dəvət etməsi onun faydalı və məsləhətli olması qənaətindən irəli gələ bilər. Əgər o qadağan etdiyini özü edərsə ziyana uğrayar, əmr etdiyini tərk edərsə xeyirdən məhrum olar. Hər iki hal ağılla ziddir. Çünki, aqıl insan özünü xeyirli işdən məhrum etməz, özünü ziyana aparmaz. Əgər onun dəvəti bu işlərin faydasız və məsləhətsiz olması qənaətindən irəli gəlirsə bu daha çox qəbahətdir. Çünki, bu halda o faydasız hesab etdiyi bir işdə özünü yormuş, özünə yaraşmayan bir paltar geyinmiş olar. Əgər dəvətini riyakarlıq üçün edirsə, özünü aldatmış, xəyanət etmişdir. Çünki gün gələcək bu işin üstü açılacaq. Uca Allah buyurur:

{ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ }

“...Köpük heç bir şey olmadığı üçün uçub gedər. İnsanlara fayda verən bir şey isə yer üzündə qalar.” (*ər-Rəd, 17*)

Şair demişdir:

Riya paltarının şəffaflığı içində olanı bildirər

Onu geyinsən səni lüt-üryan göstərər

Dəvətçi bilməlidir ki, Allaha itaətdə yol verdiyi diqqətsizliyi, başqalarının diqqətsizliyi kimi deyil. Axı o, insanlar üçün bir nümunədir. Nə vaxt onu diqqətsiz görərlərsə, onlar da eyni ilə bu cür olurlar. Əgər sünnə olan bir işin dirçəlməsi yalnız dəvətçinin əməlindən asılı olarsa, bəyənilən (*müstəhəb*) bir iş dəvətçiyə vacib sayılır. Həmçinin dəvətçinin asiliklərə yol verməsi başqaları kimi deyil. İnsanlar bu işdə də onu nümunə götürdükleri üçün ona baxıb hamı müxtəlif asiliklər edər və nəticədə müsəlman toplumda günahlar geniş yayılır və insanların gözündə kiçilər. Dəvətçinin belə əməllərə cürət etməsi pis işin yaxşı kimi təqdim olunmasına səbəb olar.

Bəzi hallarda isə məkrüh bir iş dəvətçiyə haram sayılır. Əgər onun məkrüh işi görməsi ilə insanlar həmin işin icazəli olduğunu etiqad etsələr bu əməli etmək ona haramdır. Buna görə də dəvəçiyə ağır əmanət və böyük məsuliyyət tapşırılmışdır. Allahdan istəyirik ki, bu işi Onun razı qaldığı kimi yerinə yetirməyimizə kömək olsun. Həqiqətən O, səxavətli və kəramətli.

¹² əl-Buxari, Yaradılışın başlanması fəslə, Cəhənnəmin necəliyi bölümü, 3267 nömrəli hədisdə, Müslim isə, Zahidlik fəslə, Yaxşı işi əmr edib özü etməyənin aqibəti bölümü, 2989 nömrəli hədisdə rəvayət etmişlər.

8. Dəvətçi görkəmində, sözündə və əməlində alicənablığı gözləməlidir ki, hörmət edilən şəxs olsun. Amma bu süni olmamalıdır. O elə etməlidir ki, batil inanc sahibləri ona tənə etməsinlər, ixlaslılar isə ona səhlənkər baxmasınlar. O, ciddilik tələb olunan zaman ciddi olmalı, zarafat vaxtı zarafat etməlidir. Əgər danışmaq xeyirlidirsə danışmalı, xeyirli deyilsə susmalıdır. ..

O, alicənablığı ilə yanaşı ürəyi açıq, gülər üz və mülayim təbiətli olmalıdır. İnsanlarla səmimi rəftar etməlidir ki, onlar ətrafından uzaqlaşmayaraq ona rəğbət bəsləsinlər. Ürəyi açıq, üzü gülər və mülayim təbiətə malik olmaq dəstə-dəstə insanları Allahın dininə daxil etmişdir.

Beşinci fəsil

Dəvətin uğurlu olması üçün gərəkən səbəblər

Uğurlu dəvət hər bir dəvətçinin can atdığı nəticədir. Əgər onlar dəvətlərinin uğurlu olacağına ümid etməsəydilər gücləri tükənər, dəvətləri zəifləyər. Dəvət edən şəxs, uğurlu dəvətin səbəblərini bilməlidir ki, lazımı nəticəni əldə edə bilsin.

Dəvətin uğurlu olmasının səbəblərindən:

1. İkinci və dördüncü fəsillərdə deyilənləri tətbiq etmək.

2. Dəvətin hökumət nümayəndələri tərəfindən dəstəklənməsi. Dəvət və hökumət amili ümmətin islahı üçün iki əsas amildir. Əgər bu iki amil birləşsə Allahın izni ilə hədəf və məqsəd gerçəkləşər. Əgər ayrı olsalar səylər hədəf gedər və ya dəhşətli dərəcədə zəifləyər. Ona görə də sabit və həqiqi izzət istəyən, eləcə də yer üzündə möhkəm qərar tutmağı arzu edən dövlət uca Allahın dini və Onun Elçisinin ρ doğru yolu ilə getməlidir. Belə olarsa, Allahın dininə və Onun Peyğəmbərinin ρ hidayət yoluna uyğun olmayan hər bir təlim və nizam-intizamlara ehtiyac duyulmaz. Çünki, Allahın kəlməsi yüksək, dini isə üstündür. Allahın kəlməsinə və dininə əsaslanan yüksəklikdə və üstün mövqedə olar. Uca Allah buyurur:

{وَعَدَ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ} {6} {يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ} {7}

“Allah vəd etdi. Allah Öz vədinə xilaf çıxmaz. Lakin insanların çoxu bilməzlər! Onlar dünya həyatının zahirini bilirlər, axirətdən isə xəbərsizdirlər.” (ərRum, 6, 7).

Ona görə də sabit və həqiqi izzət istəyən və eləcə də yer üzündə möhkəm qərar tutmağı arzu edən ölkə, Allah yoluna dəvətə bütün vasitələrlə istər sözü, istərsə də əməli ilə rəğbət və ya qorxu şüarı ilə kömək etməlidir. Allah təala bəzən Quranla qarşısını almadığı işlərin qarşısını rəhbərin əli ilə alır. İman insanların qəlbində zəifləyərsə, onların pis əməllərinin və ya yaxşı işlərə tənbellik göstərmələrinin qarşısını rəhbər şəxs alar. Bu yolla onlar düzələr və islah olunarlar.

İnsanları Allahın yoluna çağıran bəsirətli (*savadlı*) dəvətçilər məsul şəxslərlə əlaqə saxlamalı və özlərinin gördükləri haqq işə onlarda da sevgi oymalı, bu işin dünya və axirətdə gözəl və tərifəlayiq nəticələri olacağını onlara izah etməlidirlər. Eyni zamanda haqqa qarşı getməyin dünya və axirətdə pis və xoşagəlməz nəticələrinin olduğunu açıqlamalı və bu əməldən çəkəndirməlidirlər. Allahın yoluna dəvət etməyə kömək üçün onlarda rəğbət hissi oymaq lazımdır. Həmçinin Allaha dəvəti gözdən salmaqdan, onunla mübarizə aparmaqdan və ona əks getməkdən uzaq olmaları tövsiyyə edilməlidir.

3. Dəvətin münasib, münbit və məhsuldar yerə təsadüf etməsi. Yəni, dəvət edilən şəxslər haqqı qəbul etməyə hazır olurlar. Onların haqq dəvəti qəbul etmələrinə heç bir maneə olmur. Çox vaxt bu, özlərinin batil inancda olduğunu dərk edib ondan qurtulmaq üçün çıxış yolu axtaran toplumlarda olur. Peyğəmbərin ρ dəvətinin münasib yerə və vaxta təsadüf etməsinə diqqət et. O zaman uzun müddət idi ki, peyğəmbərlik gəlmir, çıxış yolları tükənir, insanlar risalə nurunu gözləyir, onun bol yağışını arzulayırdılar. Uca Allah yer üzünün sakinlərinə baxıb Kitab əhlinin

bir qismi istisna olmaqla onların hamısına ərəbinə də əcəminə də nifrət yağdırdı. Ona görə də Peyğəmbərin ۶ gəlişi insanlar üçün quru torpağın canına çəkdiyi məhsuldar bir yağışın yağması kimi idi. Hicrətdən beş il əvvəl Ovs və Xəzrəc qəbilələri arasında baş verən Buas döyüşü bunun ən bariz nümunəsidir. Həmin döyüşdə hər iki tərəfdən çoxlu insan, o cümlədən qəbilələrin hörmətli adamları da həlak olmuşdular. Qəbilələr gecə-gündüz onları barışdıracaq və birləşdirəcək bir səbəb axtarırdılar. Səhih əl-Buxaridə Aişədən ۷ rəvayət edilən hədisdə o demişdir: *"Allah təala Buas döyüşünü Öz Elçisi üçün bir başlanğıc günü etdi. Peyğəmbər ۶ göndərildiyi vaxt hər iki qəbilənin adamları bir-birindən ayrılmış, əzizləri isə ya öldürülmüş ya da yaralanmışdılar. Allah təala onu insanların İslamı qəbul etməsi üçün Öz Elçisinə başlanğıc günü etdi."*

İbn İshaq deyir: Peyğəmbər ۶ əl-Xəzrəc qəbiləsindən olan insanlarla mövsüm vaxtı söhbət edib onlara İslam haqqında danışdı. Onlar da bunu qəbul edərək dedilər: Biz öz camaatımızı qoyub gəlmişik. Heç bir qəbilə onlar kimi bir-birinə düşmənçilik və şər münasibətdə deyil. Bəlkə Allah onları sənin vasitənlə birləşdirər.

Batıl inancdan şərab təsirli sərxoş olan və ya onun puç bər-bəzəyindən gözləri parıldayan yaxud da ilğiminin ardınca kor-koranə gedən insanların dəvət edilməsinə gəlincə, onlarla müvəffəqiyyət bir qədər gec əldə edilir. Çünki, həmin an onlar çox güclü şəkildə batil işlərini müdafiə edirlər. Bu, qarşısı tutulmuş suyun maneəsinin götürülməsi kimidir. Ona görə də belə şəxslərin dəvəti həddən artıq çox iradə tələb edir ki, yeni təkanla həmin axın qüvvəsi maneəni aparsın. Bu, müxtəlif vasitələr və müstəvilərdə həyata keçirilməlidir. Allah kömək istəniləndir.

4. Dəvətçi uğur qazanacağına inamını itirməsin deyə böyük ümidə malik olmalıdır. Çünki, ümid dəvət zamanı qarşıya çıxan çətinlikləri dəf edən və uğur qazandıran çox güclü qüvvədir. Ümitsizlik isə uğursuzluğa və dəvətin geriləməsinə səbəbdir. Buna görə də Allahın Öz Elçisinə çoxlu ümidverici qapılar açdığını görürük. Uca Allah buyurur:

{وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ} {55}

"Sən öyüd-nəsihət ver. Çünki öyüd-nəsihət möminlərə fayda verir." (əz-Zəriyat, 55).

Digər ayədə uca Allah buyurur:

{هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا} {28}

"Onu (islami) bütün dinlərdən üstün etmək üçün Öz Peyğəmbərini hidayət və haqq dinlə göndərən Odur. Allahın şahid olması kifayət edər!" (əl-Fəth, 28).

Uca Allah həmçinin buyurur:

{تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ} {49}

"Bunlar sənə vəhy etdiyimiz qeyb xəbərlərindəndir. Bundan qabaq onları nə sən, nə də ümmətin bilirdi. (Ya Peyğəmbərim! Müşriklərin və kafirlərin əzab-əziyyətinə) səbr et. Həqiqətən, (gözlə) aqibət müttəqiləridir!" (Hud, 49).

Başqa ayələri də misal çəkmək olar.

Çətin günlərdə və qövmünün inadkarlığı zamanında Peyğəmbərdə p olan böyük ümidə və uzaqgörənliyə diqqət ver! O, Taif şəhərindən geri qayıdan günü oranın sakinlərini bir daha Allahın yoluna dəvət etdi. Onlar buna etiraz bildirərək, aralarında olan səfeh insanları onun üstünə təhrik etdilər. Peyğəmbər p Qarnə-s-səalib deyilən yerə çatdıqda Cəbrayıl (*əleyhis-səlam*) onu səsləyərək dedi: Allah, qövmünün dediklərini və sənə verdikləri cavabı eşidib, dağlar mələyini sənin yanına göndərdi ki, ona istədiyin əmri verəsən. Peyğəmbər p buyurdu: ***“Dağlar mələyi məni haraylayaraq salam verdi və dedi: Ey Muhəmməd! Sən necə istəsən elə də olacaq. İstəyirsən dağları onların üzərinə çevirim”***. Peyğəmbər p dedi: ***“Əksinə mən, Allahın onların belindən Ona ibadət edən və heç nəyi şərik qoşmayan insanları gətirəcəyinə ümid edirəm.”***¹³

Deməli, ümid dəvət zamanı qarşıya çıxan çətinlikləri dəf edən çox güclü qüvvə və davamiyyətli şəkildə uğur qazanılmasına səydir.

Allah təaladan bizi də xeyirə çağırən və şərdən çəkindirənlərdən etməsini diləyirik. Allah İslam ümmətinin işlərinə fərəc versin. Onlar xeyir və düzgünlük üzrə addımlasınlar. Əməlisaleh başçıları haqq və ədalətlə hökm versinlər. Həqiqətən də O, tükənməz səxavət və kərəm sahibidir. Həmd yalnız Allaha məxsusdur. Peyğəmbərimiz Muhəmmədə, Onun ailəsinə və bütün əshabələrinə Allahın salavatı və salamı olsun.

1397 hicri ili, ayın 19-22 tarixində yazılıb.

¹³ əl-Buxari, Yaradılışın başlanması fəsli, Mələklərin zikri bölümü, 3231 rəqəmli, Muslim isə, Cihad və sira fəsli, Peyğəmbərin (Ona Allahın salavatı və salamı olsun) qarşılaşdığı... bölümü. 1795 rəqəmli hədisdə rəvayət etmişdir.

Mündəricat

Müqəddimə.....	1
Birinci fəsil.....	2
Allah yoluna dəvətin vacibliyi və onun fəzilətinin bəyanı....	2
İkinci fəsil	6
Allah yoluna dəvətin vasitələri və onların necə olması	6
Üçüncü fəsil	9
Allah təalanın yoluna dəvətin münasib məqamları	9
Dördüncü fəsil.....	10
Dəvətçidə olması zəruri sayılan vəsflər və əməllər.	10
Beşinci fəsil	16
Dəvətin uğurlu olmasının səbəbləri.....	16